

RECENZÍÓ

TÓTH J. ZOLTÁN: DEMOKRÁCIA, JOGÁLLAMISÁG ÉS
ALKOTMÁNYBÍRÁSKODÁS (BUDAPEST: PATROCINIUM 2020)
218.

<https://doi.org/10.51783/ajt.2021.2.06>

„Külön bújnak össze a nagyurak, a kik
a kaszinó helyett esetleg ide vetődtek.
Külön diskurál a lateiner had, szöve
a maga gyermekálmait a jogállamról.”¹

Tóth J. Zoltán monográfiájának a címe leíró jelleggel határozza meg a nagy terjedelmű kötet várható tartalmát. A cím hármasság tagolása – „demokrácia”, „jogállamiság” és „alkotmánybíráskodás” – előrevetíti a könyv gerincét képező fogalmak elemzését és a könyv nagyobb fejezeteinek a várható tagolását is. A mű – tekintettel a kötet céljára, azaz a fenti fogalmak definiálására és körüljárására – aktuális, ugyanis a vitatott *definendumok* – az eddigi témérdek diszkrépanciában gazdag próbálkozás ellenére²

– nem rendelkeznek megfelelő *definienssel* – definícióval.

A szerző célja nem más, mint hogy közérthető módon – mégis művi pontossággal – jogbölcseleti és politikai filozófiai háttérrel adjon a címben megjelenő fogalmaknak, illetve az azokat körülölelő jogintézményeknek. Azaz hogy feloldja a demokrácia és a jogállamiság között megbújó értelmezési problémákat, ugyanis lényegi tartalmukat tekintve egyazon töről fakadnak, és kölcsönösen feltételezik egymást.

Vannak tanulmányok, amelyek a korábbi eredményeket pusztán bemutatják, vannak olyanok is, amelyek teljesen új felvetéseket, megközelítéseket mutatnak be, és vannak, amelyek ugyan összegzik a korábbi eredményeket, de meg is haladják a korábbi alkotásokat. Ez a könyv az utóbbiak közé sorolandó, mert célja nem tekinthető novumnak, de a monográfia tankönyvjellege és az összefoglalás módja miatt egyedi.

A kötet tartalma mögött több évtizedes kutató- (és oktatói) munka által megalapozott elméleti – főként filozófiai és jogi – tudás áll, amely már önmagában is értékteremtő jellegű, de nem szabad figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy a szerző az Alkotmánybíróság főtanácsadója is, amely „mellékes” tényező validálja a könyvben megfogalma-

¹ MIKSZÁTH Kálmán: *Az én kortársaim* (Budapest: Athenaeum 1904) 5.

² A teljesség igénye nélkül lásd: CSINK Lóránt – SCHANDA Balázs – VARGA Zs. András (szerk.): *A magyar közjog alapintézményei* (Budapest: Pázmány Press 2020) III. fejezet; SZIGETI Péter – TAKÁCS Péter: *A jogállamiság jogelmélete* (Budapest: Napvilág 2004); MEZEY Barna (szerk.): *Hatalommegosztás és jogállamiság* (Budapest: Osiris 1998); PALASIK Mária: *A jogállamiság megteremtésének kísérlete és kudarcra Magyarországon 1944–1949* (Budapest: Napvilág 2000); TAKÁCS Péter (szerk.): *Joguralom és jogállam. Antológia a Rule of Law és a Rechtsstaat irodalmának köréből* (Budapest: ELTE ÁJK 1995).

zott gyakorlati gondolatokat – ugyanis a gyakorlat az elmélet nélkül vak,³ míg az elmélet a gyakorlat nélkül értelmetlen intellektuális kedvtelésnek számít.

A jogtudomány területén pedig jelentős a különbség az elméleti (*theoria*) tudás és a gyakorlati (*praxis*) tapasztalat között. Annak az egyetemi oktatónak ugyanis, aki a gyakorlatban nem alkalmazza a tudását, a hitelessége megkérdőjelezhetővé válhat – hisz nem törekszik arra, hogy a rá ruházott kvalitásokat a lehető legnagyobb társadalmi réteggel megossza. A „tudás”, Bacon óta tudjuk, hatalom – *nam et ipsa scientia potestas est*⁴ –, a jogi tudás pedig a közhatalomban való részvállalás szakmai előfeltétele.⁵

A monográfia a Patrocinium Kiadó gondozásában jelent meg a 2020-as év végén. A könyv keményfedeles borítóján Giotto di Bondone Szent Ferenc életéről készült huszonnyolc képből álló freskóciklusának hetedik darabja, a „III. Ince jóváhagyja a Regulát” (*L'approvazione della Regola*) című freskója fedezhető fel. A freskón Assisi Szent Ferenc és tízfős társasága látható, ahogy III. Ince pápa és a – pápa mögött megjelenő négy bíboros megtestesítésében megjelenő – Kúria (*curia papale*) előtt, hogy átadják a ferences rend *reguláját* (szabályzatát) – később III. Honóriusz pápa által kihirdetett *Solet annuere* kezdetű bullát.

³ Vö. Immanuel KANT: *Prolegomena to Any Future Metaphysics*. An Introduction by Jill Vance Buroker. (Cambridge: Cambridge University Press 2006) 93.; „Thoughts without content are empty, intuitions without concepts are blind” (Immanuel Kant: *Critique of Pure Reason* A51/B75).

⁴ Francis BACON: *Meditationes Sacrae* (s. n. 1597); Vö. Francis BACON: *Novum Organum*, 1.3. (Nippon: Budapest 1995) 7.

⁵ Vö. ZLINSZKY János: *Keresztény erkölcs és jogászti etika* (Budapest: Szent István Társulat 2002) 17.

Giotto művének borítóképe allegorikusan jeleníti meg a „hatalom” absztraktságát. III. Ince ugyanis (aki csupán harminchét évesen került a pápai trónusra) regnálása alatt érte el a pápai hatalom a tetőpontját. Az ő uralma alatt indult el a spanyol kereszties háború, rákényszerítette Anglia és Portugália uralkodóit, hogy az országaikat – mint a szuverenitás alapját képező területeket – a Szentszéktől kapott hűbérbirtoknak tekintésük, továbbá ő volt, aki kiközösítette (*excommunicatio*) János királyt és a *Magna Chartára* hivatkozó főurakat.⁶

A könyv összesen hét fejezetre tagolódik, amelyeket a címben megjelölt három nagyobb alcímre lehet osztani. A jogállamiság kérdésével az első, a második és negyedik fejezet foglalkozik, amelyekben a szerző bemutatja a jogállamiság konceptuális keretét, így a szuverenitás kérdésével szorosan összefüggő problémájának meghatározását is. Nem elvonatkoztatható probléma ugyanis, hogy az állam (uralkodó) a hatalmát honnan eredezteti. A demokrácia különböző – jogállamisággal összefüggő – kapcsolatait a harmadik és ötödik fejezet járja körül, azaz hogy mi a demokrácia fogalma, milyen problémákkal nézhetünk szembe annak a meghatározásakor, és mi képezi az állam hatalmi tényezőit az ókortól napjainkig. A harmadik felosztásban található a hatodik és hetedik fejezet, amelyek az alkotmánybíráskodással kapcsolatos elvi és gyakorlati kérdésköröket tárgyalják különös tekintettel a (magyar és amerikai) parlamenti döntéshozatal, a jogállamiság és az alkotmánybírárság kapcsolatára.

A könyv első fejezete elsődlege-

⁶ Vö. Herbert Albert Laurens FISHER: *Európa története* (Budapest: Singer és Wolfner Irodalmi Intézet Rt. 1939) 233.

sen bemutatja a szuverenitás fogalmát mint a demokratikus jogállamiság politikai filozófiai alapját képező alapfogalmat. Ezután pedig kitér annak fajtáira is, ugyanis öt (mindazonáltal a szerző is elismeri, hogy a parlamenti szuverenitás nem más, mint a népszuverenitás egyik, a közvetett hatalomgyakorlást megvalósító fajtája, így a gyakorlatban csak négy) típusú szuverenitást kell tudnunk megkülönböztetni egymástól annak érdekében, hogy meghatározhassuk a hatalom forrását. A második fejezetben a szerző folytatja a hatalom legitimitásának kérdése kapcsán alkotott újkori államelméletek és politikai gondolatok bemutatását, azaz hogy miként értelmezhető a jogállamiság szempontjából a kontraktualizmus elmélete. A harmadik fejezet a hatalommegosztás alapvető elméleteit és a hatalmi ágak kialakulásának politikai-filozófiai aspektusait mutatja be szorosan összekapcsolva a szuverenitás egyes típusaival. A negyedik fejezetben a szerző kifejti a hatalommegosztás jogállamisági kérdéskörének a fontosságát, ugyanis „jogállam sem lehetséges a demokratikus politikai akaratképzést lehetővé tevő intézményrendszer nélkül [...], de még inkább: a jogállami kritériumok érvényesülése és érvényesítése nélkül demokrácia nem lehetséges” (7. o.). Ez pedig azt jelenti, hogy a materiális jogállamiság (*materieller Rechtsstaatsbegriff*) fogalmának fundamentális feltételét képezi a hatalmi ágaknak a megosztása.⁷ Az ötödik

fejezet a különböző demokráciafelfogásokat vizsgálja, és ezzel különbséget tesz a közvetlen és a közvetett demokrácia gyakorlatában érzékelhető előnyei és hátrányai között. Továbbá e fejezet azt is megállapítja, hogy – a modern állam szempontjából – a jogállamiság és a demokrácia egymástól nem elválasztható fogalmak. A hatodik fejezet – folytatva a gyakorlatban megjelenő problémák áttekintését – kitér a címben szereplő harmadik területre: az alkotmánybíráskodásra. Ez a fejezet foglalkozik részletesen a (közvetlen és közvetett) demokrácia és az alkotmánybíráskodás viszonyával – fókuszban az amerikai gyakorlattal –, valamint pár oldalban a cenzussal kapcsolatos problémákkal. A szerző az utolsó fejezetben pedig kifejezetten a Magyar Alkotmánybíróság vonatkozásában kívánja igazolni a korábbi fejezetekben bemutatott jogállamisági és demokratikus minimumokat, azaz hogy az alkotmánybíróság létezése nem ellentétes, sőt elősegíti azok érvényesülését.

Összegzésképpen megállapítható, hogy az elmélet rohamos fejlődése a gyakorlatra sem maradhat hatás nélkül – ez pedig bizonyításra nem szorul. Az sem kétséges, hogy a címben megjelenő hármasszoros kapcsolatnak – demokrácia, jogállamiság és alkotmánybíróság – a kutatása a jövőben csak még aktuálisabbá válik. A szerző nagy érdeme, hogy a monográfiában kifejtett gondolatköröket (tankönyv módjára) közérthetően foglalta írásba. Mindaz ugyanis, amit eddig mintaszerűen egyetemi előadásai során a kisebb publikum előtt adott át élőszóban, most a nagy plénum előtt írásban is megismerhetővé válik.

Mindezek alapján elsődlegesen – mondhatni kötelező irodalomként – ajánlom az összes joghallgatónak – és

⁷ Lásd BALÁSSY Ádám Miklós: „A hatalommegosztás és hatalomfelosztás doktrínája – Government is like fire, a dangerous Servant and a Fearful Master” *Jogelméleti Szemle* 2020/1. 1–17. Elérhető: http://jesz.ajk.elte.hu/2020_1.pdf; Tóth J. Zoltán: *Állam- és Jogelméleti előadások* (Budapest: Patrocini-um 2018) 234.

oktatóknak egyaránt –, annak a céljából, hogy tágabb betekintést szerezzenek a jogállamiság rejtelseibe, másodlagosan pedig bátran ajánlom mindazoknak a nem joggal foglalatalkodó egyéneknek

a polcára, akik el kívánják mélyedni a jogelmélet és a politikai filozófia mélyebb „bugyraiban”.

*Balássy Ádám Miklós**

* Egyetemi tanársegéd, Károli Gáspár Református Egyetem Jog- és Államtudományi Kar, 1042 Budapest, Viola u. 2–4. E-mail: *balassy.adam.miklos@kre.hu*.